FACTSHEET OPIATEN

Deze factsheet presenteert de belangrijkste cijfergegevens van het voorbije decennium over de omvang van het opiaatgebruik in Vlaanderen en België.

We bespreken achtereenvolgens
- het gebruik bij verschillende groepen;
- ziekte- en sterftecijfers;
- de hulpvraag bij opiaatgebruikers;
- gegevens over politie en justitie;
- de marktinformatie over heroïne.

Opiaten behoren tot de categorie verdovende middelen en veroorzaken een kalmerend effect. Het zijn stoffen die uit de papaverplant worden afgeleid. Uit ruwe opium wordt morfine vervaardigd en op basis van morfine kan via een chemische bewerking heroïne gemaakt worden. Er bestaan ook synthetisch bereide opiaten, met methadon als bekendste middel. Sinds de jaren zestig wordt methadon als vervangingsmiddel voorgeschreven aan zware heroïnegebruikers.

Gebruik

Algemene bevolking

In 2008 heeft 0,2% van de Belgische bevolking van 15 tot 64 jaar in de voorafgaande twaalf maanden opiaten gebruikt.[1]
In Europa wordt de prevalentie van problematisch opiaatgebruik in de bevolking van 15 tot 64 jaar geschat op 0,05% tot 0,7%.[2] In Italië, Malta, Luxemburg en Ierland wordt problematisch gebruik van opiaten het hoogst geschat.

Injecterende druggebruikers of gebruikers van opiaten worden ook wel een verborgen populatie of moeilijk bereikbare groep genoemd.[3] Dakloze gebruikers of gebruikers die opgenomen zijn in een hulpverleningsinstelling zullen niet gemakkelijk deelnemen aan onderzoek. Om de omvang en gebruikspatronen van deze groep te meten, moet beroep worden gedaan op specifieke onderzoekstechnieken zoals de sneeuwbalsteekproef. Daarbij wordt aan een lid van de doelgroep gevraagd om contact te leggen met andere leden van de doelgroep. Door een soort van sneeuwbaleffect wordt de steekproef steeds groter. Er kunnen ook 'privileged acces interviewers' ingezet worden, dit wil zeggen interviewers die contacten hebben met de doelgroep of er gemakkelijk toegang toe hebben (bv. (ex-)gebruikers).

Scholieren in het secundair onderwijs

Gebruik van heroïne komt zeer weinig voor bij leerlingen in het secundair onderwijs: in 2009 heeft 0,7% van de scholieren ooit heroïne gebruikt, 0,3% het laatste jaar.[4] Vergeleken met tien jaar geleden zijn er nu minder leerlingen die zeggen dat ze met dit product experimenteerden of het nog gebruiken.

Uitgaansleven

In het uitgaansleven komt recent gebruik van heroïne weinig voor. 4% van de Vlaamse uitgaanders zegt in 2007 dat ze ooit heroïne gebruikten, 1% gebruikte het afgelopen jaar heroïne. In de periode 2003-2007 blijft het heroïnegebruik onder uitgaanders ongewijzigd.[5]

Gedetineerden

In 2008 heeft 43% van de gedetineerden in Belgische gevangenissen ooit, binnen of buiten de gevangenis, heroïne gebruikt. 6% zegt dat ze heroïne voor het eerst hebben leren gebruiken in de gevangenis. Van de gedetineerden die in de gevangenis drugs gebruiken, gebruikt 32% tijdens de huidige detentieperiode heroïne. Deze cijfers liggen voor de voorgaande jaren in dezelfde lijn.[6]

'Ervaren' druggebruikers

Met 'ervaren' wordt bedoeld dat ze al minstens 25 keer cannabis of cocaïne gebruikt hebben.
Bij gebruikers die andere middelen als hoofddrug gebruiken, komt opiaatgebruik meer voor dan in de algemene bevolking. 16% van de 'ervaren' cannabisgebruikers heeft ooit opiaten gebruikt, 3% in de laatste drie maanden.[7] 73% van de 'ervaren' cocaïnegebruikers heeft ooit opiaten gebruikt, 9% de laatste twee weken.[8]

Injecterend gebruik

Voor België of Vlaanderen bestaan geen recente schattingen over het aantal injecterende druggebruikers in de bevolking. In de meeste landen lopen de schattingen uiteen van 0,06% tot 1,5% van de bevolking van 15 tot 64 jaar.[2]
Het gaat daarbij ook over injecteren van andere middelen.
17% van de gebruikers die in 2007 zijn opgenomen in de gespecialiseerde

centra voor drugverslaving, injecteert het voornaamste product waarvoor ze in behandeling zijn. 41% van de gebruikers in deze behandelingscentra heeft ooit een middel geïnjecteerd.[9] De gebruikers die deelnamen aan de evaluatiestudie van het initiatief spuitenruil in Vlaanderen, injecteren hoofdzakelijk opiaten (57%).

Ziekte en sterfte

Infectieziekten

Druggebruikers die opiaten of andere middelen injecteren lopen een groot risico om besmet te raken met infectieziekten zoals hiv en hepatitis B en C. Opiaatgebruikers zijn door hun leefstijl ook vatbaarder voor besmetting met hepatitis A en tbc. Er is niet precies geweten hoeveel (injecterende) druggebruikers in België of Vlaanderen besmet zijn met infectieziekten. Het percentage nieuwe personen die met hiv zijn besmet door injecterend druggebruik is in België gehalveerd van 4% in 1997 naar 2% in 2007.[10] Van de druggebruikers die zijn opgenomen in behandelingscentra en die ooit hebben geïnjecteerd is 3% seropositief voor hiv, 50% voor hepatitis C en 18% voor hepatitis B.[11]

Mortaliteit

In het Vlaams gewest zijn in de periode 1998-2008 509 personen, waarvan 415 mannen en 94 vrouwen, overleden als gevolg van het gebruik van illegale drugs. 64 van deze sterftes zijn het gevolg van het gebruik van opiaten (53 mannen en 11 vrouwen).[12]

De sterftecijfers onderschatten het werkelijk aantal overlijdens als gevolg van druggebruik. Er wordt immers vooral gekeken naar de directe sterfte, wat wil zeggen dat het overlijden direct door het gebruik van drugs wordt veroorzaakt, bijvoorbeeld door een overdosis of vergiftiging. Sterfte onder druggebruikers kan ook onrechtstreeks verband houden met druggebruik en veroorzaakt worden door (infectie)ziekten, zelfmoord,… Gebruikers die levenslang drugs gebruiken kunnen ook een (vroegtijdige) natuurlijke dood sterven. De indirecte en de 'normale' sterfte onder druggebruikers is niet zichtbaar in de officiële statistieken.

Hulpvraag

De registratie van de hulpvraag omwille van problemen door het gebruik van opiaten gebeurt in Vlaanderen en België niet uniform en niet overkoepelend voor alle types hulpverlening. Daarnaast zijn dubbeltellingen mogelijk. Er zijn dus geen uitspraken mogelijk over het totaal aantal opiaatgebruikers in behandeling.

De DrugLijn heeft in 2009 305 vragen over heroïne beantwoord. Het gaat over 7% van de DrugLijncontacten waarin een specifiek middel ter sprake komt. Het aandeel vragen over heroïne is tussen 2000 en 2009 toegenomen van 5% naar 7%. De laatste jaren blijft het aandeel vragen over heroïne stabiel.[13]

In de **Centra voor Algemeen Welzijnswerk** heeft in 2009 8% van het totaal aantal cliënten in begeleiding (n=3.124) een verslavingsproblematiek. Meestal wordt niet geregistreerd voor welk middel de verslaving geldt. Bij de cliënten voor wie het middel bekend is, komt heroïneverslaving in 2009 het vaakst voor namelijk bij 345 cliënten. Omdat sinds 2008 anders geregistreerd wordt, is moeilijk te zeggen of het aantal cliënten met een heroïneproblematiek toe- of afneemt.[14]

Van de 52.144 zorgperiodes die in 2009 in alle **Centra Geestelijke Gezondheidszorg (CGG)** van Vlaanderen en Brussel zijn geregistreerd, heeft 3% betrekking op een persoon waarbij de diagnose 'stoornis gebonden aan illegale middelen' is gesteld (1.745 zorgperiodes). 11% van deze zorgperiodes (n=183) heeft te maken met een stoornis gebonden aan opiaten. In 2003 was dat nog 14%.[15]

In 2006 zijn in Vlaanderen 261 aanmeldingen gebeurd via de **spoeddiensten van algemene ziekenhuizen** waarbij als hoofddiagnose 'afhankelijkheid' wordt geregistreerd. Al deze aanmeldingen resulteren in een klassieke opname in het ziekenhuis of een daghospitalisatie. Bij 91 aanmeldingen (34%) gaat het om opiaatafhankelijkheid. Bij 257 aanmeldingen wordt misbruik van een middel als hoofddiagnose geregistreerd. 21 van deze aanmeldingen (8%) betreft misbruik van opiaten. Over het aantal ambulante aanmeldingen omwille van middelengebruik, die dus niet uitmonden in een ziekenhuisopname, zijn geen gegevens beschikbaar.[16]

Bij 3 op 10.000 **opnames in algemene ziekenhuizen** in België is in 2006 de hoofddiagnose 'afhankelijkheid van drugs'[a]. Het gaat om 807 opnames waarvan bij 256 opnames (32%) 'afhankelijkheid van opiaten' de hoofddiagnose is.

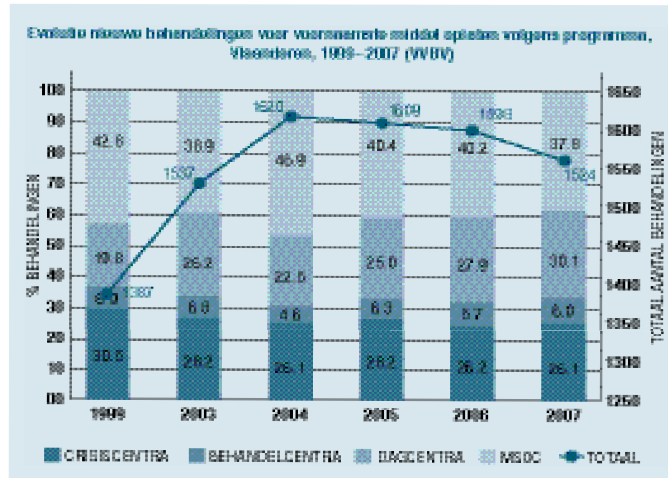
Bij 2 op 10.000 opnames in algemene ziekenhuizen is de hoofddiagnose 'drugsmisbruik'. Hier gaat het om 610 opnames waarvan bij 84 opnames (14%) 'misbruik van opiaten' de hoofddiagnose is.
Tussen 1999 en 2006 blijft het aantal ziekenhuisopnames met opiaatmisbruik als hoofddiagnose relatief constant terwijl het aantal opnames met de hoofddiagnose opiaatafhankelijkheid licht daalt. Bij algemene ziekenhuisopnames komt misbruik en afhankelijkheid aan drugs meer voor als nevendiagnose. In 2006 krijgen 3.028 opnames de nevendiagnose opiaatafhankelijkheid en 395 opnames de nevendiagnose misbruik aan opiaten. Het aantal ziekenhuisopnames met de nevendiagnose opiaatmisbruik of -afhankelijkheid is tussen 1999 en 2006 toegenomen.[17]

In België zijn in 2006 121.983 **psychiatrische opnames**[b] geregistreerd waarvan 6.058 opnames (5%) betrekking hebben op de hoofddiagnose 'drugsmisbruik of -afhankelijkheid'. 1.737 psychiatrische opnames krijgen als hoofddiagnose 'afhankelijkheid van opiaten'. Tegenover 1999 is dat een toename van 31%. Voor 116 opnames is de hoofddiagnose 'misbruik van opiaten'. Tegenover 1999 is het aantal opnames voor misbruik van opiaten met 9% gedaald.[18]

In de **gespecialiseerde centra voor drugverslaving** erkend door het RIZIV[c] is in 2007 40% van de cliënten (n=1.524) in behandeling voor opiaten als voornaamste middel. Bekeken tegenover de andere middelen is het aandeel

a In 2006 zijn in België in totaal 3.218.744 opnames geregistreerd in de algemene ziekenhuizen.
b Dit wil zeggen opnames in psychiatrische ziekenhuizen, in psychiatrische afdelingen in algemene ziekenhuizen, in initiatieven beschut wonen, en in psychiatrische verzorgingstehuizen.
c Dit zijn MSOC, dagcentra voor ambulante begeleiding, residentiële crisiscentra voor kortdurende opvang, residentiële behandelingscentra en therapeutische gemeenschappen.

nieuwe behandelingen voor opiaten als voornaamste middel tussen 2003 en 2007 afgenomen van 50% naar 40%. De meeste behandelingen vinden plaats in de medisch sociale opvangcentra (MSOC).[d] In de dagcentra is het aandeel behandelingen voor opiaten als voornaamste middel de laatste jaaren gestegen.

In de periode augustus 2006 tot juli 2007 zijn in België 15.292 patiënten in **substitutiebehandeling**. De meeste patiënten krijgen hun voorschrift van de huisarts (71%) of de MSOC (18%). In het Brussels en Waals Gewest komt opvolging van substitutiebehandeling door een huisarts meer voor dan in het Vlaams Gewest.[19]

Veroudering of verjonging van opiaatgebruikers?

Wordt de groep opiaatgebruikers nu ouder of jonger? De cijfers geven geen duidelijke trend aan.

De groep gebruikers van spuitenruil, voor het merendeel injecterende gebruikers van opiaten, is de laatste jaren verouderd. Tussen 2001 en 2007 is het aandeel gebruikers van 35 jaar of ouder van 39% naar 46% gestegen. In 2008 en 2009 daalt het aandeel oudere gebruikers echter en stijgt het aandeel jonge gebruikers van 25 jaar of jonger.[20]

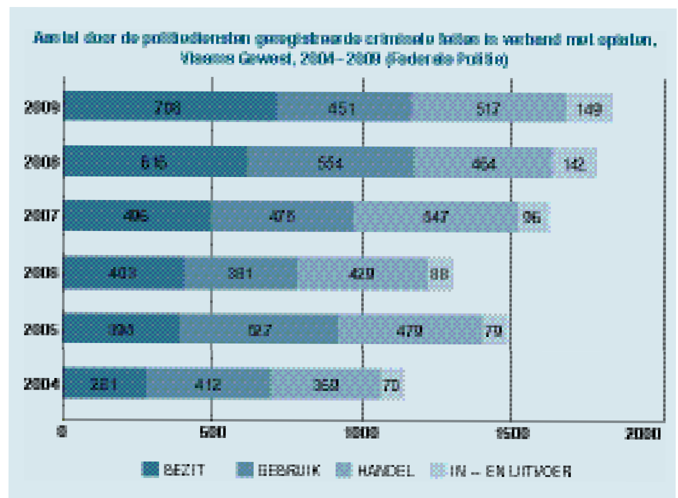
In de CGG zijn tussen 2003 en 2009 5% minder cliënten van 35 jaar of ouder in behandeling voor een opiaatgebonden stoornis. Het percentage cliënten tussen 20 en 34 jaar neemt in dezelfde periode toe van 55% naar 62% en het percentage jonge opiaatgebruikers (jonger dan 20 jaar) halveert.[16]

d. Daarbij dient opgemerkt dat de MSOC intussen hun capaciteitsplafond hebben bereikt.

POLITIE EN JUSTITIE

Misdrijven in verband met opiaten

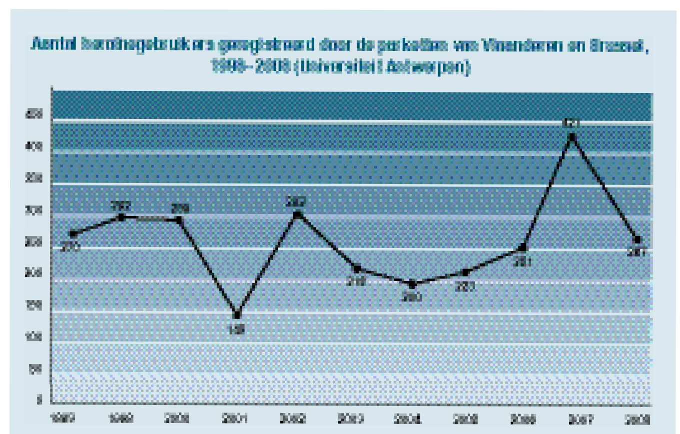
In België zijn hoofdzakelijk cijfers beschikbaar over de overtredingen van de drugwetgeving. Bij dit soort cijfers past het nodige voorbehoud. Dalingen of stijgingen in de cijfers wijzen niet altijd op een daling of stijging in de criminaliteit. De cijfers worden immers beïnvloed door veranderingen in nomenclatuur, veranderingen in federaal en lokaal veiligheidsbeleid, nieuwe procedures, de meldingsbereidheid van de bevolking, de registratiebereidheid van politiediensten enzovoort.

In 2009 heeft in Vlaanderen 6% van het totaal aantal misdrijven die de federale politie registreert in verband met illegale drugs te maken met opiaten. Het gaat om 1.826 feiten, voornamelijk handel, bezit en gebruik. De federale politie registreert tussen 2004 en 2009 een toenemend aantal feiten in verband met opiaten.[21]

Geverbaliseerde druggebruikers

7% van de druggebruikers die in 2008 bij de parketten in Vlaanderen en Brussel geregistreerd worden, gebruikt heroïne. Het aantal heroïnegebruikers schommelt over de verschillende jaren te fel om er een duidelijke tendens in te zien. Het grootste deel (38%) van de heroïnegebruikers is ouder dan 29 jaar. 20% is tussen 21 en 24 jaar en 29% is tussen 25 en 29 jaar oud. De groep tussen 25 en 29 jaar is de laatste tien jaar toegenomen.[22]

Inbeslagnames

8% van het totaal aantal inbeslagnames van illegale middelen in België betreft opiaten. In 2009 meldt de federale politie 3.054 heroïnevangsten. Tegenover 2005 is het aantal heroïnevangsten met 14% gedaald. [23]

Markt

Prijs en zuiverheid

De straatprijs van heroïne is tussen 1997 en 2008 met 3 euro per gram gedaald en bedraagt nu voor een gram gemiddeld 22 euro. De gemiddelde zuiverheid van heroïne fluctueert in België heel sterk over de jaren heen en bedraagt in 2008 25%.[24]

Conclusie

Gebruik van opiaten komt op bevolkingsniveau zeer weinig voor. Nochtans is opiaatgebruik verantwoordelijk voor een groot deel van de ziektes en de sterfte ten gevolge van illegaal druggebruik. Voor België zijn er onvoldoende gegevens om iets te kunnen zeggen over evoluties in het gebruik van opiaten. In de alcohol- en drughulpverlening neemt het aantal behandelingen voor opiaten als voornaamste middel de laatste jaren af. Verschillende cijfers wijzen op een groeiende groep jonge opiaatgebruikers.

Het document 'achtergrond bij de factsheets' geeft meer uitleg bij de gebruikte cijfers. Alle bronnen zijn opgenomen in de 'literatuurlijst bij de factsheets'.

1 Gezondheidsenquête 2008 (WIV)
2 Statistical bulletin 2010 (EMCDDA)
3 Adlaf, 2005; Taylor & Griffiths, 2005
4 VAD-leerlingenbevraging schooljaar 2008-2009
5 VAD-uitgaansonderzoek 2007
6 Druggebruik in Belgische gevangenissen. Monitoring van gezondheidsrisico's 2008 (FOD justitie)
7 Decorte e.a., 2003
8 Decorte & Slock, 2005
9 Registratie Vlaamse Vereniging van Behandelingscentra in de Verslaafdenzorg 2007 (VVBV)
10 Epidemiologie van AIDS en HIV-infectie in België 2008 (WIV)
11 Plasschaerts e.a., 2005
12 Statistiek van de doodsoorzaken 1998-2008 (Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid)
13 Registratiegegevens DrugLijn 2009 (De DrugLijn)
14 Tellus cliëntregistratiesysteem 2009 (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk)
15 Registratie elektronisch patiëntendossier CGG 2009 (Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid)
16 Minimale Klinische Gegevens Vlaanderen, opnames via spoed 2006 (Vlaams Agentschap Zorg en gezondheid)
17 Minimale Klinische Gegevens België 2006 (FOD volksgezondheid)
18 Minimale Psychiatrische Gegevens 2006 (FOD volksgezondheid)
19 Nationale Registratie Substitutiebehandeling 2007 (Instituut voor Farmaco-Epidemiologie van België)
20 Evaluatieonderzoek spuitenruil Vlaanderen 2009 (Free Clinic)
21 Algemene Nationale Gegevensbank 2009 (Federale Politie)
22 Registratie van druggebruikers via de parketten 2008 (Universiteit Antwerpen)
23 Gegevens over inbeslagnames 2009 (Federale Politie)
24 Belgian National Report on Drugs 2009 (WIV)

Colofon

Redactie: Else De Donder, stafmedewerker VAD
Lay-out concept: www.watf.be
V.U.: F. Matthys, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel

VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | vad@vad.be | www.vad.be

VAD VERENIGING VOOR ALCOHOL- EN ANDERE DRUGPROBLEMEN vzw

de druglijn 078 15 10 20 www.druglijn.be